

Big Data en de rechterlijke macht

30 Het is weer onrustig binnen de rechterlijke macht. Ditmaal is het de sluiting van zittingslocaties die de gemoederen hoog doet oplopen en zelfs de president van de Haarlemse rechtbank zijn functie deed neerleggen. Bij de griffie verdwijnen honderden arbeidsplaatsen, met name omdat meer zaken langs digitale weg zullen worden afgehandeld. De plannen zijn nog niet definitief. Maar vast staat dat digitalisering grote consequenties voor de rechterlijke macht heeft. En die consequenties raken de rechtspraak fundamenteel dan, hoe ellendig ook voor betrokkenen, een forse afname van het aantal griffiers. Niet alleen bedrijven, overheidsinstaties en – breder – onze samenleving veranderen namelijk wezenlijk onder invloed van digitalisering. Dat geldt ook voor de rechtspraak. En hoe men het ook wendt of keert, de vraag ligt op tafel hoe de rechtspraak met deze veranderingen om wil gaan.

Het programma KEI (Kwaliteit en Innovatie rechtspraak) kent meerdere ambities, waaronder een digitaliseringslag. Over enkele jaren moeten burgers, bedrijven en procesvertegenwoordigers op ieder moment en vanaf iedere plek digitaal toegang tot de rechtspraak kunnen hebben. Via een digitaal portaal kan men een procedure starten, verweer voeren, stukken indienen en inzien, de voortgang van de procedure volgen en de uitspraak ontvangen. Daarmee komen op zaaksniveau alle relevante stukken digitaal beschikbaar. Maar op metaniveau – geanonimiseerd – is met deze digitale berg aan informatie natuurlijk ook het nodige te doen. In combinatie, verrijkt met andere data en slim geanalyseerd tonen de zaken ons correlaties, patronen en waarschijnlijkheden. Wat te denken van het beleid en de wetshandhaving door het OM c.q. door heffende gemeenten en de rijksbelastingdienst, dat op basis van digitale dossiers van straf- en belastingkamers is te analyseren? Wie de Apps op z'n telefoon bekijkt, weet dat innovatie van dienstverlening staat of valt met hergebruik van data. Big data is daarbij het toverwoord. Wat zal en kan deze ontwikkeling betekenen voor de mogelijkheden om met rechtspraakdata aan de slag te gaan? Door commerciële partijen (gebruikmakend van de via rechtspraak.nl toegankelijke informatie) of de rechtspraak zelf.

Laat ik voorop stellen dat ik flinke hobbels en risico's zie. Nog los van ethische en privacykwesties, kan het inrichten van de rechtspraak naar beleidsmatig gebruik afbreuk doen aan maatwerk, dient voor kwalitatief goede analyse van rechtspraakdata nog heel veel op het vlak van standaardisatie te gebeuren, valt te vrezen voor nieuwe informatiemachten en -monopolies en moeten we vooral beseffen dat de correlaties ons geen feiten maar waarschijnlijkheden tonen. Tegelijkertijd is het onwenselijk de ontwikkelingen volstrekt te negeren en de discussie niet te voeren. Neemt u maar eens een kijkje op de Amerikaanse websites ravellaw.com of legalzoom.com. Daar bieden 'digitale hulprechters' juridisch advies. Met slimme software worden analyses uitgevoerd op openbare data (uitspraken, wetenswaardigheden over advocaten van de wederpartij of rechters, etc.), zijn de uitkomsten in combi-

natie met juridische documenten automatisch nader te interpreteren en vallen vervolgens patronen te ontwaren. En aan de hand daarvan worden weer voorspellingen gedaan over de afloop van een rechtszaak. Aldus kunnen advocaten hun cliënten op voorhand inlichten over bijvoorbeeld de te hanteren processtrategie.

Natuurlijk is de situatie hier in diverse opzichten anders dan in de VS. Maar toch: enkele Amerikaanse rechtsgeleerden wisten vorig jaar aan de hand van een model de patronen in het stemgedrag van leden van de Amerikaanse Supreme Court zodanig in kaart te brengen dat ze zeventig procent van de uitspraken succesvol wisten te voorspellen.¹ En dat enkel op basis van vooraf beschikbare informatie. Aan de ene kant kunnen we ons afvragen of de samenleving gediend is met deze 'voordelen' van digitalisering. Anderzijds, algoritmes die kunnen voorspellen wat rechters gaan besluiten, bieden burgers, die geen toegang hebben tot rechtshulp, wel de mogelijkheid om vragen te stellen en antwoorden te krijgen via geautomatiseerde systemen. Belangrijke vraag is dan: wat zijn de implicaties van zo'n geautomatiseerde en intelligente rechtspraak-hulp? In welk type zaken valt er 'winst' te behalen en wat verliezen we wanneer het menselijk oordeel afwezig is?

Zoals gezegd, hobbels en risico's zijn er genoeg. Toch mogen we de potentie van data-analyse niet op voorhand terzijde schuiven. Wat te denken van de latente kennis bij de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State over ontwikkelingen binnen het openbaar bestuur, de kwaliteit van dat bestuur of – concreter – hoe de verschillende gemeenten met bestemmingsplannen omgaan? Tot nu toe is deze kennis niet of nauwelijks ontsloten omdat de Afdeling primair zaaksgericht bezig is en er vrijwel geen terugkoppeling plaatsvindt naar de adviseringstaak. Alhoewel in het verleden is gewezen op de noodzaak hier verandering in aan te brengen, is dat er nooit echt van gekomen. Maar wie kijkt naar innovatie in gegevensgebruik, weet dat de stap niet ver weg hoeft te liggen. Wat de positie van de Raad van State daarbij nog bijzonder maakt – althans ten opzichte van de Hoge Raad – is dat de Afdeling feitenrechter en in sommige zaken ook rechter in eerste instantie is. Bovendien worden er jaarlijks zo'n 15.000 zaken afgehandeld, wat meerwaarde heeft vanuit overwegingen als representativiteit van de uitkomsten. Natuurlijk ook in dit specifieke voorbeeld zie ik beren op de weg, zoals spanning binnen de Trias, om niet de minste te noemen. Maar toch: als deze en andere kansen in het verschiet liggen, wat zijn dan de exacte redenen waarom we ze moeten negeren? Wat mij betreft scheiden we twee zaken helder: de *discussie* over Big Data in de rechtspraak en de daadwerkelijke *toepassing* daarvan. Dat we huiverig zijn voor het laatste, betekent niet dat de eerste valt te negeren.

Corien Prins

1. http://www.abajournal.com/news/article/law_prof_claims_computer_model_predicts_scutus_decisions_with_70_percent_ac/